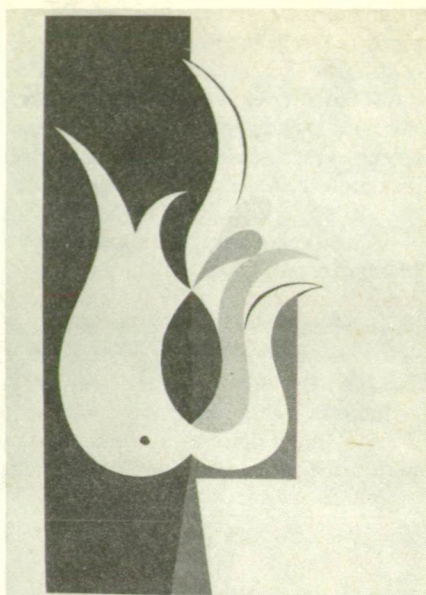

KORNISS DEZSŐ

MŰTERMÉBEN

„A festészet is egy nyelv, melyet érteni kell”

Hetvenöt év előtt született Korniss Dezső. Korniss, a „magányos”, a „különc”, a „szóki-mondó” festő. Ne kicsinyeskedjünk: a *nagy* festő, ki új formanyelvet kutatva, rengeteget tett a modern magyar piktúráért. Hegyi Loránd, az életmű legjobb ismerője írja a Fülep Lajos által is megcsodált sorozatról (és természetesen Kornissról): „Mindazt, amit valaha látott, halott vagy hallani vélt, érintett és megízlelt vagy megízlelni vélt, mindaz, amit valaha álmodott és kívánt, kimondott és nem teljesült, vagy ki sem mondott, oly mélyen élt legbensőbb bensőjében, most mind megjelenik, alakot ölt, létezővé válik az *Illuminációk* tenyérnyi lapjain.” Kétségkívül, a teremtő erő — nevezhetjük varázslatnak, ihletnek, esztétikumot létrehozó megnyilvánulásnak — fontos dolog, de talán ennyire lényeges, ha nem lényegesebb, a művek mögül fölsejlő ethosz, mely tartást ad az embernek, a művésznek, és segítette elviselni az elhallgatás és mellőzés keserű éveit.

Nagy László sorainál kell-e megtisztelőbb főhajtás: „Egy nagy és tiszta életmű kötelez méltó és tiszta szóra.” Ugyanebben a bevezetőben olvasható: „Kötelező megjegyznem, hogy e képek alkotója a legnagyobb árváink egyike, aki élete hosszán szenvedte értékeinek mellőzését, eltakarását, majdhogynem elsikkasztását. Aki a szellemi inség idején fejszével bánik, vagy

---

További alkotó erőt kívánva köszöntjük a 75 éves Korniss Dezsőt! (A szerk.)

babaarcokat pingál a játégyárban. Mert hű akar maradni ifjúkori vállalásához, az ideához, hogy a bartóki párhuzamot megteremtse a festészetben. Pénztelen, de szenvedélyes expedíciói a valóság szerkezetéért, a folklór alapformáiért, küzdelmei a mindenséget jelentő jelekért — mindezek nem a buboréksorsú divatból erednek, de a megismerés, az építkezés, az újrateremtés indulatából.”

Kornissnak most a Himfy utcában, egy Bauhaus ház harmadik emeletén van a lakása. Pár évvel ezelőtt költöztek ide. A szobák tágasak, világosak, a legnagyobb kiállítóhelyiségnek is beillik. A padlón képek, munkában levő szitanyomatok és montázsok. A falon — furcsa egy „kiállítóhelyiség” — semmi. A nagy fehér falfelület szinte világít.

Egy heverő, egy asztal, pár ülőalkalmatosság.

Itt aztán nem uralkodnak el a tárgyak. Minden puritán, akár egy cellában; a lakó ugyan- csak megszállott ember: a munkájának él. Kezdem megszokni a tágasságot s a célszerű mozgást, melyet házigazdám bútortól (vagyis a csérgével letakart heverőtől) az asztalig, a csupa üveg ajtóktól a szokatlanul széles, téglalap alakú ablakokig végez. Ki-kipillant az ablakon. Néha valaki, csak úgy találomra, csönget is. Közben szállítómunkás érkezik egy matt, kőrisfa asztallal. Az új bútordarabot odahúzzuk a heverő mellé, ráteszem a magnetofont. Mielőtt bekapcsolnám, észreveszem a másik, kis állványszerű „asztalt” is. Rajta csokoládé ezüstpapírban. Aki tört belőle, gondosan tört, módjával, hogy későbbre is maradjon. Csak épp megízé- síteni a száját, az öregnek már ez is elég.

Olvastam valahol, Bartók száraz kenyérdarabkákat gyűjtött maga köré, és ha megéhe- zett, azokat szopogatta. Korniss is hasonló, aszkéta hajlamú ember. Ha tehetné, a szóval is ta- karékoskodnék.

— *Nem zavar, hogy egyik-másik barátod Titusznak szólít? Honnan e név?*

— Az első feleségemnek nem tetszett a Dezső — valamenyik rokonát hívták így, akit utált —, s ahogyan kereséskor szokott történni, ráböktek a Bibliában az első névre, s éppen „ez jött ki”: Titus. Így mindhárom nevem latin: a Korniss az *unicornis*ből kopott le, szóval egyszarvú ló, a Dezső a *Desiderius*ből eredt.

— *Egy asszony incselkedése hozta a névváltozást?*

— Igen. Egy bizonyos baráti körön belül így hívnak. Régebben természetesen másként szólítottak, volt például egy bátyám, aki kiskoromban Döncinek nevezett. Aztán később Kor- nisskának is mondtak.

— *Gyermekkorod, tudjuk, nagyrészt Erdélyhez kötődik. Milyen játékokra emlékszel, ki- vel, illetve mivel szoktatok játszani?*

— Rengeteget játszottunk, a szomszédban lakó parasztgyerekekkel bebarangoltunk erdőt-mezőt. Legfőbb játékunk, ha egyáltalán ez játéknak mondható, a horgászás volt.

— *Egyedül horgásztál?*

— Egyedül is, meg egy-két román gyerekkel, például a fűszeres lányával.

— *Ebben a látszólag céltalan barangolásban már volt valami természetszeretet...*

— Hát persze, a nagyapám kertjén folyt keresztül a patak, s a mélyiben volt egy mélye- dés, benne pisztrángok. Szabad szemmel is jól láttuk őket. De a legizgalmasabb pillanat az, amikor vadállattal találkozik az ember. Nem kellett messzire mennünk, hiszen a patakon gyakran rókák ugráltak keresztül. Később a hegyekbe is fölmerészkedtünk, a nagyanyám há- za mögött kezdődött tulajdonképpen a Bihari havas. Mikor egy bárány vagy juh eltörte a lá- bát, nagybátyáim talicskával lehozták a sérült állatot, és a visszaautat — beleültettek a talicská- ba — mindig együtt tettük meg. Nem tudom hány éves lehettem, hiszen minden nyarat ott töl- töttem, mikor egész közelről medvét is láttam.

— *Hol történt mindez?*

— A „falumban”, Budureasan, magyarul Budurászán. Budurásza Bihar vármegyei kis-

község, nem messze Belényestől, a belényesi járásban. Ahogy mondtam már, a falu a Bihari havasok aljában húzódott meg. Nagyapám itt volt főerdész, ő csinálta fönna a havasokban az akkor híres fürdőhelyet, Biharfüredet. Sajnos, hamar meghalt. Mostohanagyapámnak, aki jegyző volt, hét falu tartozott a körzetébe.

— *Nagyapádat is Kornissnak hívták?*

— Az apai nagyapámat. Anyám Váncsa volt, familiája régi, állítólag a XII. századig lehet visszavezetni. Az ősök között, úgy hallottam, szerepel egy híres bíboros is, aki olyasféle rendeletet hozott, hogy nem csak a főurakból lehetnek főpapok. Demokratikus ember volt, nagy koponya. Mindezt egy „középkoros” mondta, el kell hinnem. Ha egyiket sem nevezhetem közvetlenül rokonnak, de a familia valahol innen ered...

— *A család élete...*

— A Korniss nagyapám molnár volt, Oláhláposon — saját tulajdonában — három malmot is tartott. Azon erdélyi nemesek vagy kisnemesek közé tartozott, akik mindennel kereskedtek. Volt liszt-nagykereskedése és valami kicsi aranybányája is. A gyermekek közt apám volt a legkisebb. Mikor az öreg meghalt, ahogy lenni szokott, a többiek maguknak kaparintottak meg mindent. Az apámnak, ő volt a legkisebb, a *vakarcs*, nem maradt semmi. Az öregasszony, apám anyja is tehetetlen volt; nem szólhatott bele az ügyekbe, hiszen őt *tartották*. Apám gyorsan elkerült a háztól Nagybányára, ott egy plébános nevelte. Persze a többiek, a nagyobb testvérek, igen jó módban éltek.

— *Milyennek láttad apádat?*

— Mindig nagyon-nagyon vidámnak. Az isten egészen más természettel áldotta meg, mint engem. Ő sohasem szomorkodott. Barnásfekete volt, kicsi, szívós. Nyolcvannégy évet élt.

— *És édesanyád?...*

— Neki hamar rossz sors jutott; meghalt az apja, az anyja férjhez ment, a mostoha nem szívelhette a két árván maradt lányt. Az egyik elment Nagyváradra, ott postatiszt lett belőle. Az anyámat nem tanították, amit tanult, azt a saját erejéből tanulta. Később anyám is Nagyváradra került, nem is akárhová: gazdag mesterember nagybátyja — a Szilágyi familiából kikerült tímárok mind híresek — vette magához. A virilista nagybácsi háza abban az időben valamiféle központi hely volt, sokan jöttek itt össze: református és katolikus papok, városi előkelőségek. Anyám harmincezer aranykoronát kapott hozományként, de a pénzt apám elég hamar elverte. Mindig gyorsan akart meggazdagodni, de sohasem sikerült, pedig sok mindent próbált, sok mindennel próbálkozott.

— *A vállalkozás többnyire kockázattal jár...*

— Ebbe bukott bele. Eredeti, tanult szakmája: posztókereskedő. A Hadik-szobor közelében laktunk — láthatod, nekem hetven év kellett ahhoz, hogy ismét visszakerüljek Budára —, apámnak az Úri utcában volt csemegekereskedése. Nem sokáig. Hamar eladósodott, mert abban az időben hitelbe kellett adni az árut. A földbirtokosok és hivatalnokok ezt megkövelették.

— *Posztókereskedői képzettséggel csemegekereskedő?*

— Igen. De nem ez volt a baj, hanem az, hogy akiknek fizetniük kellett volna, azok nem fizettek. A váltók lejártak — gondolj csak a kapitalizmus legelejére —, és a becsületes, *hülye* erdélyiek tönkrementek. Azt gondolták, hogy itt is úgy — adott szóra!, becsületszóra — megy a kereskedés, mint otthon. Kiderült: nem. Később apám a mérlegkészítést tanult unokaöccsével szövetkezett, egy tanszerműhelyt hoztak létre. Úgy hírlik, talán ez volt a Schuller őse. Mindegy, ez végképp elvitt mindent.

— *Nem értettek a tanszergyártáshoz, vagy a közönség nem vette a tanszereket?*

— Ekkor is váltóra kellett fölvenni a pénzt, s mert nem ment gyorsan az üzlet, a váltók le-

jártak és nem volt, aki jót álljon értük. Ketten két irányba: az unokaöccs hazament a falujába, apám pedig elkezdett címekeket írni — borítékra. Nagyon szép írása volt. Akkoriban költöztünk a Százados úti lakótelepre.

— *Mikor?*

— 1910 körül. Talán inkább 11-ben.

— *Így emlékszel, hiszen akkor csupán hároméves voltál?*

— Igen. Szoba-konyhás lakásban laktunk, a WC kint. Az MTK-pálya mögött, a gumi-gyár körül akkor még préri volt. A lakásnak mindnyájan örültünk, igen, végre egy lakás! Nem kellett többet ágyrajárni.

— *Előtte az egész család ágyra járt?*

— Az egész család. Persze csak azután, hogy reggel nyolctól este nyolcig, télben, fagyban, kint császáltunk az utcán. Apám valahol borítékokat címezett — minden vállalkozásába belebukott, s így került a kegyelemkenyér —, anyám pedig a két kicsiny gyermekkel róta a reménytelen utcákat. Engem a karján vitt, bátyámat kézen fogva vezette. Valójában étlenszomjan „sétáltunk”. Az lett a vége, hogy a bátyám diftériát kapott — tőlem! — és meghalt, én pedig megmaradtam. Nemsokára, sajnos, már testvérem nélkül, az említett lakótelepre költöztünk.

— *Szereted-e a nőket, életedben segítettek-e valamit a nők?*

— Sajnos, nem.

— *Miért sajnos?*

— Volt és van elég bajom velük.

— *De segítettek-e valamiben?*

— A nők sohasem segítettek, mindig én segítettem őket, én húztam ki őket az izéből...

— *A csávából?...*

— Vannak szerencsés emberek, akiknek a nők tudnak segíteni. Én nem ilyen vagyok. Különbösen is: kétféle nő van — ez inkább az idősebb nőkre vonatkozik: az egyikből jószágos anyóka lesz vagy anya, a másikkól pedig egy rettenetes boszorkány. Én csupa ilyen boszorkánnyal találkoztam...

— *Fiatalkorodban hűséges voltál vagy kicsapongó?*

— Nézd, én sokszor megnősültem, sokszor elváltam, úgy gondolom, mégis hűséges voltam. Általában a nők azt szokták mondani rólam, hogy én vagyok a legjobb férj... kissé ez furcsa...

— *A művész hűsége ez?*

— Hűséges vagyok, de a kapcsolat csak bizonyos ideig tart.

— *A feleségeid beleszólhattak a munkáidba?*

— Beleszólásuk sohasem volt. Nem is engedtem.

— *Véleményezési joguk?*

— Az sem. A művészet egy teljesen különálló dolog, abba sohasem engedtem beleszólni. Senkinek. Ezért, gondolom, sokan haragudtak rám, vagy éppen haragszanak. Máskülönbösen én teljesen szabadjára engedtem vagy engedem a nőket, csinálhatnak, amit akarnak — természetesen egy bizonyos fokig. Szabadságot adok, nem kell beszámolni; megette a fene azt a nőt, akit állandóan be kell számoltatni arról, hol volt, mit csinált.

— *Közösségi ember vagy? Tudom, a művész a legnagyobb magányos. De te már korán, amikor hazajöttél Hollandiából, bekapcsolódtál Kassák mozgalmába...*

— Lényegében közösségi ember vagyok, szeretek is, tudok is másokkal dolgozni. De nem úgy, hogy minduntalan beleszólunk egymás munkáiba. Én is megmondom a véleményemet, más is megmondhatja, mit gondol.

— *Ezért szerettek tanítványaid az Iparművészeti Főiskolán?*

— Nem kellett mindenkinek egy kis Kornissnak lenni. Aki ilyen volt, azt nagyon utáltam és elküldtem a fenébe. Az volt nekik a legszimpatikusabb, hogy hagytam őket önállóan kibontakozni. Ezt onnan tudom, hogy egyszer feleségem meghallotta, hogy a volt növendékeim mit beszélnek a hátam mögött: vissza kellene hozni a főiskolára! Ugyanis onnan 1948 elején kirúgtak. Én most is dolgozom, és a legkülönbözőbb, tőlem látszólag távol álló emberekkel is tudok dolgozni. Tandori elkezdett rajzolni, s mikor 80-ban kiállított Hatvanban, megkért, hogy a katalógusába írjak pár sort. Azt mondtam neki, olyat csinál, ami izgalmas. Minden volt itt már az égvilágon, a koncepttól kezdve... de én a rajzaiban látok valamit, és kapcsolódik azzal, amit úgy lehetne hívni: *új érzékenység*. Le is írtam: a koncepton túli művészet nagyon nyitott, nagyon szabad valami, s lehet, hogy úgy fogjuk nevezni: új szenzibilitás.

— *1981 végén evvel az elnevezéssel volt kiállításotok a Fészek Galériában.*

— Összeverődött egy legeslegfiatalabb társaság — van köztük grafikus, kerámikus, festő — és megkértek, hogy vegyek részt tárlatukon. Örömmel mondtam igent. Mint minden csoport, ez is heterogén, különbözők a kísérleteik, különbözők a tehetségek, hogy milyenek, még én sem tudom. De *vannak*. Ilyen hangokat is hallottam: a Korniss miért állít ki a fiatalokkal? Mások meg a fiatalokat szidták: miért állítanak ki egy ilyen vén hülyével.

— *Korábban a Rezeda utcai tárlaton is együtt szerepeltél fiatalokkal.*

— Egyiküket segitettem is, aki később megtagadott. Valamelyik füzetben azt olvastam, hogy X. — nevezük így — most már nem az én tanítványom.

— *Az Európai Iskola egy nemű közösség volt-e?*

— Az se volt egy nemű. Itt, Magyarországon az a vicc, hogy nem is lehet egy nemű dolgokat csinálni. Ahány ember, annyi módszer.

— *Körner Éva a rólad írt, több mint tíz évvel ezelőtt megjelent kismonográfiájában idéz egy Vajda Lajos-levelet: „...Adva van két ember: Korniss és Vajda, született 1908-ban Nagy-Magyarországon. Korniss görög katolikus székely, Vajda zsidó származású magyar, szerb hatásoktól befolyásolva. Korniss született Székelyföldön, Vajda Göcsejben (Zala megye néprajzilag érdekes vidéke). Etnológusok a két vidék (Göcsej és a székelyek) között egységes vonásokat vélnek felfedezni. Én a nyugati származású, kulturálisan Oroszország és Szerbia felé tendálok (tehát Kelet felé). Korniss viszont, a keleti származású, Franciaország és Hollandia felé (ahol gyermekkorában élt egy ideig). Mindebből világosan látszik, hogy egy sajátosan közép-kelet-európai új művészetet alakítsunk ki a két nagy európai kultúrcentrum (francia és orosz) behatásain keresztül.”*

— Vajda a levelet feleségéhez vagy menyasszonyához írta — Pozsonyba.

— *Manifesztum jellegű sorok, sarkalatos pontja: mindenképp a népművészetből kell kiindulni. És egy furcsaság, görög katolikus székelyként szerepelsz benne... lehetséges ez?*

— Nézd, az biztos, hogy a Vancsák — székelyek. Anyám görög katolikusnak van bejegyezve, de később kiderült, hogy valójában katolikus. Kis korában megbetegedett és hamar meg kellett keresztelni — akkor ez volt a szokás, nehogy a gyerek keresztlehetlenül haljon meg —, s az ottani, falubeli görög katolikus pópa keresztelte meg. Így is lett beírva az egyház könyvébe.

— *Apád katolikus székely?*

— Katolikus székely, pap nevelte.

— *A „görög katolikus” megnevezés csupán tévedés?*

— Elírás. Nézd, itt annyi minden van a Kornissok körül; ugyanaz a család, de az egyik egy s-sel írta a nevét, a másik kettővel, az egyik familia gróf volt, a másik nemes, a harmadik szabadjobbágyság. No most, hogy melyik használt két s-set nem tudom, az iratok állítólag Ko-

lozsváron vannak a levéltárban, de nem lehet hozzájuk jutni. Már Solymár István is kutatott utánuk.

— *A göcseji születésű, szerbekkel szimpatizáló Vajda Lajos milyen közös vonást látott a „görög katolikus” székelyekben?*

— Nem látott semmit, pláne az elején nem, akkor még minden elég zavaros volt.

— *A Valóságban megjelent interjúban említetted: sokan Vajda Lajos elsőségét hirdetik: „valamiféle hamis mítoszt akarnak teremteni Vajda körül”, miszerint ő lett volna az első képzőművész, aki a népművészetből indult ki.*

— Többeknek az a vesszőparipája, hogy Magyarországon csak Kassák, Vajda és Derkovits csinált komoly művészetet, a többi az semmi.

— *Szántó Piroska visszaemlékezéséből tudjuk, hogy te Vajdát grafikusként értékeled. Tőled is szeretném hallani: grafikus volt vagy festő.*

— Grafikus. Grafikus gondolkodású.

— *Képein föllelhetők a népművészet motívumai, vagy ez csak meghirdetett program volt, ami — Vajda, sajnos, elég keveset élt — nem valósulhatott meg?*

— Vajdának megmaradtak azok a rajzai, melyeket a szentendrei és szigetmonostori házmotívumokra készített, az én gyűjteményem pedig elveszett a háborúban...

— *Egy-két régi képet azonban láthattunk a Bartók-kiállításodon.*

— Egy-két régi dolog megmaradt. A képeim nem is a háborúban, hanem a háború után vesztek el.

— *Hogyan?*

— Ellopták őket.

— *Honnan?*

— Pesterzsébeten a tüdőgondozó gondnokának a padlásáról.

— *Nem lehet, hogy valahol őrzik valaki ezeket az „elveszett” képeket?*

— Lehet, de az hallgat. Ahová tettem, tettük a képeket, onnan szőrén-szálán eltűntek.

— *Mennyi képed volt?*

— Egész kis koromtól kezdve — úgy tizennégy éves lehettem — már komolyan dolgoztam: rajzoltam, festettem. Egészen nagy méretű képeket is, mind eltűnt.

— *Tehető a számuk százra?*

— Nem, százra nem. Talán ötvenre.

— *Amit érdemes lett volna megőrizni?*

— Amit érdemes lett volna megőrizni. Éppen azért hagytam különböző helyeken a képeimet, hogy ne mind vesszen el. Az a vicces, hogy épp Pesterzsébeten, ahová a legtöbbet tettem, tűnt el a kollekció.

— *Hogyan került oda?*

— Ismertem a gondnoknőt, ő is festett. Aránylag új, teljesen különálló, szép, modern házban lakott. Több festő is e ház padlására „dugta el” képeit, azzal, hogy onnan nem fogják elloponi. Kezdetben nem is történt semmi. A háborúban a falépcsőt eltűzelték, a ház megmaradt, s mivel akkoriban szállítóeszköz — se kocsi, se semmi — nem volt, az ember nem tudott ötven képet elhozni a hátán Pesterzsébetről. Egyszer kötélén fölmásztunk a padlásra, és láttuk, a képek megvannak, hála isten, akkor semmi baj. Mire legközelebb mentünk, a képek már nem voltak sehol. A nő és a fiúja is meghalt, s ez eléggé zűrössé tette a dolgot. Elveszett nekem az egész szentendrei és az egész fiatalkori korszakom. Van azért egy-két kép, melyekről K. azt mondja, „Korniss ezt nem akkor festette”. Itt az a bizonyos, 1928-as keltezésű, korai konstruktivista kép, szitanyomatát láthatod a másik szobában.

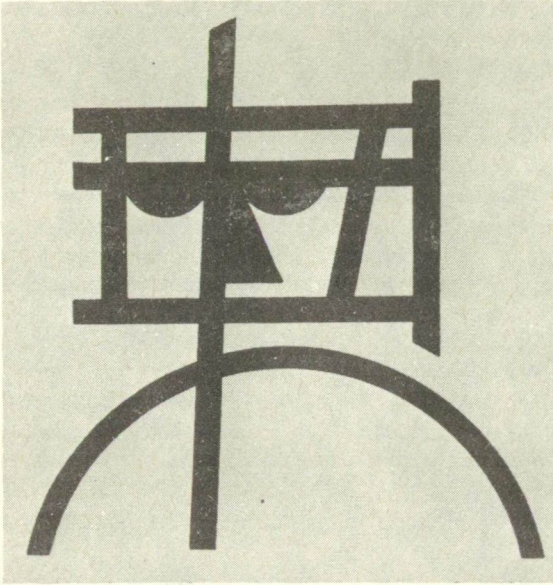
- *Mi a címe?*
- Semmi. Nincs címe, csak egyszerűen: konstrukció. Az a három négyzet. Húszéves voltam, amikor festettem. Miért ne hathatott volna rám a konstruktivizmus?!
- *Miért nem hisz a művészettörténész az alkotónak?*
- Mert gyűlöl, mert nem csináltam ezt... nem csináltam azt..., nem hívtam meg, hogy nyissa meg a kiállításomat...
- *Ez nem művészettörténeti kategória.*
- Mindegy, de ezt nem mondhatom meg neki, vagy ha igen, nem hiszi el a világ. Személyes indulatok vannak itt mindenütt...
- *És ez rendezi át az életművet?*
- Hát persze. És még több ehhez hasonló „furcaságot” is tudnék mondani.
- *Jóllehet ott voltál a Nyugat-esteken, egyetlen úgynevezett nagyságot sem kerestél meg. Ez magányosságodra utal, vagy jobban érdekel a mű, mint a személy, aki létrehozta?*
- Ha akarom, mindenkivel találkozhattam volna. (Később találkoztam is.) Engem elsősorban a művek érdekelték, meg rengeteg dolgom volt — pénzt kellett keresni —, és nem volt arra elég erőm, hogy ide menjek, oda menjek. Nem akartam szétszórni magamat, bár minden érdekelt. Jobban tudtam tájékozódni úgy, ha az embert a művein keresztül ismertem meg. Később aztán nagyon jó barátságba kerültem Füst Milánnal, ismertem Németh Lászlót...
- *Milyen ember volt Németh, beszélgettetek is?*
- Sokat beszélgettem vele. Még cikket is írt egyik beszélgetésünkről, hirtelen nem tudom megmondani, hogy melyik az a cikk. És ismertem Fülep Lajost, aki tényleg atyáúristen volt...
- *Hol találkoztál vele?*
- Itt Pesten; fönt volt valakinél, és egy fantasztikus előadást tartott a görög mitológiáról. Csodálatos előadás volt. 1945-ben találkoztam vele másodszor, ugyanezen a helyen, s mivel akkor csináltam az *Illuminációk* sorozatot, átadtam neki egyet. Fülep bekerült az egyetemre, s egyik előadásában azt mondta az *Illuminációkról*, hogy készítőjük Közép-Európa legjobb koloristája.
- *Németh Lajos is emlékszik erre...*
- Németh Lajos, Kovács Péter, szóval az akkori növendékek emlékeznek arra, hogy rólam beszélt. Ez olyan nagy dolog volt, hogy innen kezdtek engem ismerni. Mondhatom, hogy Fülep Lajos vezetett be a nyilvánosságba.
- *Zavar, ha valakivel (Pollock, Miro) összehasonlítanak? Fontos, hogy ki kitől tanult, milyen motívumok közösek? Egymástól távoli világok is összehasonlíthatnak anélkül, hogy egymásról tudnának.*
- Igen. Csak arról van szó, ha Mírot vagy Pollockot említik velem kapcsolatban, mindig pejoratív értelemben említik.
- *Kik említik?*
- Mindenki. Bárki Magyarországon. Mert mi senki kis vacak utánzók vagyunk. Be tudom bizonyítani — és be is bizonyítottam —, hogy ez nem így van, éppen fordítva van.
- *A Kassák Lajos könyvében megjelent reprodukció alapján?*
- A reprodukciót, illetve a *Képzőművészetünk Nagybányától napjainkig* című könyvet, melyben megjelent, egy angol ellopta. Itt járt nálam, beszélgettünk, amíg én kimentem a konyhába, a könyvnek lába kélt. A kép — jól látható — 1944-re van datálva, a könyv 1947-ben jelent meg. Pollock ugyanezt a motívumot — hasonlóan, de más léptékben — kilenc évvel később festette meg. Nem arról van szó, hogy ki kire hat, baj ez vagy nem baj. Nem baj, természetes. Sőt, én nagyon büszke és boldog vagyok, ha azt mondják hatottam valakire, vagy ő hatott rám. Emberek vagyunk. De mikor azt mondják, hogy ez *innen lopta* — mert ez van

mögötte —, akkor kérem szépen az ilyenek a pofáját az ember beleverné a földbe. Bizonyos párhuzamok vannak, történetileg is, helyzetileg is... a spanyolok meg a mi helyzetünk annyira rokon, kezdve a Habsburgokon, a zsidókon át a feudalizmusig... szinte minden egybevág. A lényeget azonban nem veszik észre, igen, van külsődleges hasonlatosság Miro és köztem, csak Miro sokkal egyoldalúbb, ő ma is ugyanazt csinálja, mint negyven évvel ezelőtt.

— *Említetted is, nem volt annyi korszaka, váltása, mint neked.*

— Én csak azt mondtam, hogy egyoldalúbb. A másik pedig, melyet Miron és rajtam kívül senki nem csinált: a vörös és fekete ellentéte. Ennyi fekete-vöröset senki nem használt. Ez

TUSRAJZ, 1945

valahol a keleti gyökérből ered, az itteni népművészetben is megtalálható. És leginkább az igazi, egészen korai szűrnél — szerintem ez a legmagyarabb ruha valójában — nagyon éles a két szín ellentéte. Ebben rokonok vagyunk. De a komponálásmódban nem! Miro teljesen szabad, szerkezet nélküli, kötetlen kompozíciókat hozott létre, mely lebegő-libegő mozgásra emlékeztet, nálam viszont mindig kimutatható a tektonikus, szigorú felépítettség. Ha ez nem különbség, akkor...

— *Többek szerint (Kállai Ernő, Kassák Lajos) képeid kapcsolatba hozhatók a zenével, de mint tudjuk, ez sok festőről elmondható. Még azokról is, akik botfűlűek, és sohasem hallgattak zenét. Fontosnak tartod, hogy — hacsak nem olyan tisztelgő művekről van szó, mint a Tücsöklakodalom — hang és szín „megegyeznek”?*

— Zene és képzőművészet között ilyen közvetlen kapcsolat nincs. Nem létezik. Hangot képpé sohasem lehet áttenni vagy lemásolni. Létezik bizonyos érzés, amit az ember így vagy úgy megpróbál — például nálam a fekete-vörös ellentéte dominál: ez archaizmus, megtalálható a régi erdélyi népművészetben —, de Bartók és Kodály, egyszerűen a zene — más. Élményt adhat, inspirálhat, de a képzőművésznak saját forma- és színvilágában kell gondolkodnia.

— *Jugoszláviában, ha jól tudom, Király Ernő vezetésével — aki mellel kitűnő zeneszerző — azt vizsgálták egy kísérletben, hogy bizonyos zenei hangok milyen formavilágot hívnak elő.*

— Ilyen kísérletet lehet végezni, de semmi értelme. A képzőművészet és a zene csak annyiban közös, hogy egyik sem fogalmazható meg verbálisan. Minden művészet a saját nyelvén beszél. A képzőművész nem szavakkal fejezi ki magát; sokkal fontosabb, „ősibb” dologgal: a képpel. Előbb tudunk rajzolni, mint beszélni. Én például tökéletesen érzem a színt, a vonalat, a kompozíciót, de ha beszélnem kell róla, már keresgélek: hogyan is közelíthetném meg szavakban a megközelíthetlent.

— *Bartók mellett kit kedvelsz még a zeneszerzők közül?*

— Kodály Zoltánt. Én mindkét zenét egyformán kedveltem, mindkettőjükre figyeltem. Kodálynak elsősorban az a legnagyobb érdeme, hogy — miként maga is mondta — megtanította énekelni a nemzetet. Ez zenepedagógiai tett. Olyasvalamit teremtett, amit más nem csinált a világon, metodikáját számtalan ország átvette.

— *És a zenepedagógián kívül?...*

— Bevallom, nem nagyon ismerem. Olyan rég hallottam Kodály-zenét, alig játszanak. Különösen igazi, jó Kodályt nagyon ritkán lehet hallani, pláne jó előadásban.

— *Elképzelhető, hogy a közeljövőben megihlet Kodály valamelyik műve? Hiszen életművetekben közös a népművészet iránti vonzódás. És nem kevésbé a magyarságjelképek...*

— Ezzel is közösséget vállalok: a magyarsággal és a nemzettel. Különben erről már elég sokat beszéltem. Hogy a közeljövőben mit fogok csinálni, még nem tudom, de előre nem is lehet megmondani. De én úgy sohasem is foglalkoztam a népművészetrel, ahogy azt próbálják rám varrni. Sokkal komplexebb és bonyolultabb ez. Nem tagadom, sokszor indultam ki a népművészetből, és fölhasználtam a motívumait is, de nem lehet azt mondani, hogy csak onnan merítettem. Ezt kellene egyszer tisztázni és kibogozni, hogy *nem csak* a népművészetről van szó. Mert az élet is olyan, nem kizárólagos: ez is van, meg az is van benne.

— *Milyen a magyar művészet, a nemzeti festészet, illetve milyenek kéne lennie? Hadd emlékeztessenek arra, amit Németh Lajos írt rólad, vagyis motívumaidról, művészetedről: „Aki legszebben beszél magyarul.”*

— Fából vaskarika. Az utóbbi tíz-tizenöt évben kezdtem újból foglalkozni a nemzetivel, emlékezz a *Zászlókra*...

— *Egyik leghíresebb képed a Pásztorok, Nagy László és Kormos István is megverselte. Kesperű Katalin írja: „A Pásztorok mindannak sűrítése, ami a címmel kapcsolatba hozható etnikai sajátosság: a puszta, a szűr, a szűr szabás geometrikus rendje, a szűrhimzések színvilága, a motívumok rendje, belső variálhatósága, a pásztorérettel demonstrálható szabadság-eszme, a pásztorfaragások mulató-jelenetei azonos ritmus szerint (táncritmus) szerveződnek képpé.” Hogyan született a kép, sokat kísérleteztél? Mondj pár szót a variációkról is!*

— Tulajdonképpen olyan műből született a *Pásztorok*, melyet nem is állítottam ki. A szűr nézegetve egy fantasztikus motívumot találtam, ami valamilyen módon utal a szexre, vagyis a teljes szabadság egyik lényeges eleme. Így került egymás mellé a két figura, össze akartam kapcsolni két szűr motívumot. Aztán a végén kettévágtam a képet, valahogyan nem sikerült megfognom, amit akartam. Talán túl magyarázó lett volna... Ezt 67-ben csináltam.

— *Az első variációt?*

— Igen. Aztán 68-ban, 69-ben másvalamit — megvan az a kép is —, egy direkter szexképet, és annak a másik fele lett a *Pásztorok*. Így született, ilyen egészen furcsa és fantasztikus módon. Nem véletlenül említettem a szexet, hiszen a szűrrel kapcsolatban van egy elméletem. A szűr körülbélül a XVII. század óta létezik, és csak a régi Magyarországon létezett. A szomszéd népeknél használatos szűrök mind magyar hatásra készültek. Legalábbis a források, a Györfly-féle kutatások ezt mondják. A Bach-korszakban ha elkaptak egy kanászt vagy juhászt, szűrjéről levakarták bicskával a motívumokat. A díszes szűrök megszerzése gyilkosságra is ösztönözte a pásztorok népeket. Nem is ez érdekes, sokkal inkább az, hogy miért ragaszkodtak olyan rendkívüli módon az úgynevezett pásztorozó népek ehhez a viselethez.

Ebben tartották mindenüket, a pipájukat, dohányukat, tűzszerszámukat és a pénzüket. Kifordítva esőben esernyőjük volt, hidegben takarójuk. Szóval mindenés volt, szép időben pedig gyönyörű, virágos viselet. S azoknál az embereknél, akik hosszú ideig távol éltek családjuktól, a szűr valamilyen módon a nőt, a nőiességet is képviselte.

— *A szűr mint idea helyettesítette volna a nőt?*

— Mint idea a nőt.

— *Ez csak feltevés, vagy olvastál valamit ezzel kapcsolatban?*

— Nem, soha életemben nem olvastam, ez csak feltevés. A pásztorok kemény, szigorú emberek voltak, és valamilyen módon — még ha nem is tudatosan, inkább ösztönszerűen — kiélhették magukat a szűr „közelségében”, viselésében. Habár sok pénzbe került, mindegyiküknek szíve vágya volt, hogy ilyet tudjon venni — minél szebbet és díszesebbet. Ebből indultam ki, s itt kapcsolódik valahol az egész a szexhez... a szexuális élethez.

— *A vágyképhez?*

— *Vágyképhez.* Erről nagyon sokat kellene beszélni. Soha nem volt lehetőségem, hogy kifejtsem gondolataimat, hogy írjak erről. Ezeket megfestettem, így foglalkoztam vele. Ki akartam állítani őket, de aztán gondoltam: mégsem állítom ki. Most ugyan lehetne, de nem akarom az embereket annyifele húzni. Így is túl sok mindent csinálok, és még annyi minden vár rám, mert nincs, ki bevégezze. Legalább — hogy úgy mondjam — a címszavakat szeretném leírni. A magyar művészetben nemigen foglalkozik ezzel senki. De én megpróbálok legalább fölkelteni a figyelmet, hogy mi minden lehetséges itt.

— *Azért nem foglalkoznak vele, mert nem tartják modernnek, korszerűnek?*

— Nincs elég fantáziájuk. Azt mondják nem elég korszerű, nem elég modern, és nem is mai, holott én pont ellenkezőleg látom. Amikor azt mondom, hogy Bartók, akkor én nem akarok tulajdonképpen semmit... semmi közöm nekem Bartókhhoz, csak a szelleméhez. Olyan mélyen kell a művészetet csinálni, ahogy ez tényleg egyedül Bartóknak sikerült. Az is igaz, az ilyen művészet pillanatnyilag nem korszerű.

— *Hogyan használtad föl a gyűjtött motívumokat?*

— Én inkább, illetve elsősorban a dolgoknak a lényegét és a szerkezetét kutattam, kerestem. És hiába veszték el a rajzaim, képeim, a lényeg megmaradt — belül. Ha egy képet festek, nem a motívum a fontos, hanem a szerkezet. Ez sokkal bonyolultabb, mint a pentaton. A pentaton egy nagyon egyszerű képlet, de ami megvalósult általa, nevezzük így a népi, nemzeti művészet, az sokkal bonyolultabb mindennél és tulajdonképpen ma sem egészen tisztázott dolog.

— *Kiket kedvelsz a kortárs magyar képzőművészetből?*

— Élő festőkről van szó?

— *Mindegy.*

— Elsősorban Egry Józsefet szeretem. Más, mint a többi. Olyan a képvilága, amit csak nálunk lehetett megcsinálni. Pedig nehéz körülmények között dolgozott. Természetimádatát csodálni lehet, panteizmusában közel állt Bartókhhoz. Nagyon jól ismertem, egyszerű — félig-meddig paraszti — figura volt. Amit létrehozott, az egyedülálló, de nem nagyon törődnek vele. Igaz, sok képe tönkrement, mert az anyaghoz csak későn kezdett érteni.

— *Az idő ette meg a képeket?*

— Az anyag „rosszasága” ette meg saját magát. Ő a képeibe belekalkulálta a papír fehérségét is, a fiumei félfamentes papír azonban később megbarnult. A híres *Baltoni fényeket* én még a Tamás Galériában láttam: fehér papíron a fehér olajfesték, a fehér papíron a fehér pasztell csodálatos volt. Fantasztikus. De mikor a papír elkezdett barnulni, mintha a fény is eltűnt volna. Később ő is rájött erre, és finom angol papírokat használt.

— *És még kiket szeretsz?*

— Szinyei Merse volt az első jó és igazi nagy festőnk. Utána Rippl-Rónai.
— *És a kortárs művészek közül, a fiatalok közül?*
— Nézd, szeretni szeretek, de a fiatalokról véleményt mondani, hogy mivé fejlődnek, nagyon nehéz. Nem tudom.

— *S a régiek közül?*

— Az egyetlen tényleg Vajda, Vajda Lajos mint grafikus. Aki elsősorban abban a tíz szénrajzában, ami ki volt állítva, csinált valamit, ami nagy érték a magyar művészetben. Amit mások nem csináltak. Én soha nem vagyok ellene, de arról van szó, nem ő, hanem én találtam rá, hogy a népművészetből kell kiindulni. Nem is Magyarországon, hanem Párizsban. Erről már másutt beszéltem. A Szajna-parton kotorásztam s kezembe akadt Fülep Lajos *Magyar művészet* című könyve, s azt elolvasva nyílt ki a szemem.

— *Akárcsak Illyés, Te is Párizsban láttad meg, hogy mi a teendő?*

— Hazajöttem, bár itthon senkim se volt — a húgom kint él Hollandiában immár ötven éve —, haza kellett jönnöm, mert Párizsban csak jó epigon lehettem volna. Tudniillik a festészet is egy nyelv, olyan nyelv, melyet érteni kell. Hiába látom, hogy Braque és Picasso milyen csodálatos képeket fest, de valójában nem érthetem meg, mert egészen más van mögöttük, és mögöttem is. Ők is olyan nyelvet beszélnek, amit nem lehet megtanulni. Nézd, ha idejönnek a hollandok és megnézik az *Allegro barbarot* — nem értik. Soha nem láttak szűrt, és fogalmuk sincs róla, milyen is lehet. Mindent értenek, csak azokat a képeket nem, melyeken szürmotívum szerepel.

— *Tudatosan vállalod azt is, hogy esetleg így kevesebbekhez szólhatsz?*

— Igen. Nem gondolkodom azon, hogy kevesebb vagy több, más sarkall: valamit el kell indítani. Úgy vélem, Lajttól Kamcsatkáig más a forma- és a színvilág. Ezt még senki nem bontotta ki, a zenében Bartók és Kodály kezdte, valamit csinált Stravinsky ebből a *Petruská-*ban és a *Tűzmadár*ban, de slussz passz. Legtovább Bartók és Kodály jutott. A festészetben nem csinált senki semmit. Én megpróbálom, lehet, hogy beletörök a bicskám, de megpróbálom, mint egyik szálat, ezt is gombolyítani.

— *Még mindig csak próbának mondod eddigi munkáidat?*

— Amíg él az ember, mindig csak próbálkozik. Nem mondom azt, hogy ez meg az remekmű, ilyen nincs több a földön.

— *Nevezhetjük a műveidet jó próbáknak?*

— Én szeretek kísérletezni. Ezek mind kísérletek. 56-ban az egyik kiállításomon azt írtam: *kísérletek*, majd meglátjuk, hogy milyen robbanószer van bennük. Végeredményben minden kísérlet, folyamatban van az egész. Ha így marad és senki sem csinálja, akkor nem is lesz belőle semmi. De ha valamilyen módon folytatják, akkor kinőhet belőlük valami. Hát, persze nem tudom. Bartóknak van folytatása, Kodálynak van folytatása? Nincs.

— *Szerintem mindkettőnek vannak követői, de ha nem lennének, folytatás nélkül is nagyok...*

— Ez veszélyes téma, nem lehet tudni, kinek mikor lesz folytatása...

— *Kik hatottak rád?*

— Elsősorban Cézanne, a legtöbbet ő hatott a festészetemre, őt szeretem ma is a legjobban. Emberi kiállításban viszont Van Gogh és Klee. Ezt a három embert tartom talán legőszintebbnak az egész huszadik századból.

— *Fiatalon ismerkedtél meg műveikkel?*

— Cézanne-nal elég korán; 14—15 éves lehettem, mikor a Vilmos császár úti antikváriumban megvettem az *Ars Una* című folyóirat egyik számát, benne Cézanne-reprodukciók. Már a Podolini iskolába jártam, kezdtem el szabályosan rajzolni és festeni. Ugye mi hamarabb értünk, mint a mostani gyerekek, világháborús nemzedék voltunk... Talán 16 éves lehet-

tem, amikor kezembe került a Van Gogh-levelek. Megfogott Van Gogh kiállása, maga az emberi szenvedés, amin keresztül ment.

— *Az ember hatott rád vagy a művész?*

— Együtt a kettő. Közben Hollandiában is voltam s láttam elég sok Van Goghot.

— *Volt már kultusza?*

— Nem, kultusza még nem volt. Akkor még Cézanne-nak sem volt. Mikor először Párizsban jártam, akkor volt Cézanne-nak egy nagy kiállítása. Képzeld, mi mindennek kellett történnie ahhoz, hogy ő elérkezzen oda, ahol most van.

— *És Klee?...*

— Vele sokkal később találkoztam. Tulajdonképpen azt mondhatnám, a második világháború után. Klee elzárkózva élt, képeihez nehezen lehetett hozzájutni. Kiállítások akkor még nem voltak, könyvet se írtak róla. Jobbára az utazásaimkor ismerkedtem meg a dolgaival. Őt tartom a legnagyobbra, bárkinél nagyobbra tartom, tán még Picassónál is többre.

— *Hatott rád?*

— Nem az én feladatomban eldönteni, hogy hatott-e vagy nem hatott. Egy biztos, alkati rokonság van köztünk. Ő is decemberi születésű, szereti a kis dolgokat, a kis formát. Egész életében tenyérnyi képeket festett. Én ugyan festettem nagyobbakat is, de...

— *Vonzódsz a kisebb formákhoz?*

— Mindig kis helyiségekben éltem, kevés pénzem volt, kevés festékem, ragaszkodnom kellett a kis formákhoz. Így többet tudtam csinálni, több lehetőség nyílt, hogy a kis képeken keresztül fejezzem ki magam. Azt hiszem, valahogy Klee-nél is így volt: ő is egy kis konyhában élt, a gyerekeit dajkálta, szóval szegény ember volt... sok minden közös bennünk. De nem ez a lényeg, hanem az *egész*, hiszen számtalan festő dolgozott ilyen körülmények között. Amit ő csinált, az a huszadik század egyik legőszintébb dolga. Mert több nagy festő létezett, de különböző manipulációkkal... Ők hárman adtak a legtöbbet nekem.

*

Korniss Dezsőnek melyik az igazi arca? A zsörtölődő, a magányos, a vitát provokáló, a kísérletező és újító? Alighanem mindenik. Ha valamelyik nem volna, kisebb lenne az ember. És egy adalékkal szegényebb az ember és a mű kapcsolatát is számontartó művészettörténet.

SZAKOLCZAY LAJOS

Szerkesztői asztal

Vendégünk volt *Corneliu Sturzu*, a laşiban megjelenő *Convorbiri Literare* című folyóirat főszerkesztője. Román kollégákkal a két lap közötti együttműködésről beszélgettünk. — Magyarországról szóló könyvének anyaggyűjtése során Szegeden járt, s szerkesztőségünkbe is ellátogatott *Tadeusz Olszański* lengyel újságíró, műfordító.

A dunavecsei Könyvtárban — az Esti beszélgetések sorozatban — november 14-én Vörös László főszerkesztővel találkoztak olvasóink. — Tiszatáj-est volt Csongrádon november 23-án, a Faipari Szakközépiskola kollégiumában. A szerkesztőséget Vörös László, Annus József és Olasz Sándor képviselte, s olvasóink Baka István költővel is találkozhattak.